

Az igazság.*

(Egyházi beszéd.)

Monda neki Pilátus: Király vagy-e te? felele Jézus: Te mondod, hogy én király vagyok; én azért születtem, és azért jöttem e világra, hogy bizonysgot tegyek az igazságról. Valaki az igazságtól vagyton, hallgatja az én beszédemet. Monda neki Pilátus: Micsoda az igazság? Ján. 18. 37, 38.

Az igazság az, a mi van, a mi volt, a mi lesz, — viszfénye Annak, a ki van, a ki volt és a ki leendő; isteni világosság, mely eloszlatja a sötétséget, a melynek közepette foly le az ember élete a bölcsőtől koporsójáig; kimondhatlan reménye Ádám minden gyermekének, a ki gondolkozik, a ki keresi a valót, és imádkozik; igazság a célpont, mely felé halad az öszszes emberiség, bizonyos öntudatlan és ellenállhatlan erőtől izgatva.

A mindenségben, ennek tüneményeiben és törvényeiben igazság a tudomány; az eseményekben, miket a nemzedékek csak tévelyekkel és mondákkal átszóve adnak át utódaiknak, igazság a történelem; a láthatatlan világban, a lelkiismeretben, az ember és isten közötti viszonylatban, igazság a vallás; s mindenütt az a legfőbb jó. — Tegyük fel, aai! hogy egy isteni kijelentéssel megbizott próféta egyszerre megjelenék azzal az ígéréttel, hogy véget vet minden kételyeinknek, s megajándékoz a teljes és tökéletes igazsággal, az isten és az ő tökélyei, a világ és ennek eredete, az ember és rendeltetése felöli igazsággal, — teljes ismeréttel minden lelkünket nyugtalanító kérdésnek, értelmünket fárasztó rejtélynek, — a végest és végetlent, a jelen és a sirontuli életet felvilágosító igazsággal: mily határtalan lenne akkor a mi lelkesedésünk! Képzeltető-e valami felségesb öröm, elragadtatás, mint az igazság barátjáé, kinek eszmeszárnnyait nem nyugözik többé kétség és bizonytalanság kötelékei; a ki nem kénytelen többé alig tört ösvényeken, sürü bozótok és mélységek között, nagy bajjal fáradsággal hatolni elő még soha meg nem járt magaslatok felé, söt feljutva immár a szent hegy

*) La vérité. Sermon prêché a Genève dans les temples de Saint-Pierre et de Saint-Gervais, les 3 et 10 octobre 1869 par I. Viollier. pasteur

legvégső ormaira, szabad kebelrel szivhajtja ott az élet üdítő levegőjét! — Ám erről álmodnunk sem lehet; ily öröm, ily boldogság nem juthat osztályrésziül embernek földi életében. Az igazság nem jó el hozzánk csak úgy véletlen, hogy egyszerre elboritana minket az ő szent fényességével; szükség hogy elébe menjünk, gyakran a kétségek és áldozatok rögs, fájdalomteljes utain, keresnünk kell azt szakadatlanul, a lelkiismeretben, a világi eseményekben, a szellem ihletéseiben, sőt az anyagi világ törvényeiben is. S a mi több: szükség harczolnunk mindazon ellenségek ellen, a melyek akadályozzák annak hozzánk jövetelét vagy lelkünkben való kifejlődését. S oly számosak az igazság ellenségei, melyek azt hoszszu és gyakran véres kísérettel állják körül, minden lépten nyomon gátolják előhaladásában, gúnyolják és bántalmazzák, hogyha szelidnek jónak mutatja magát, dühösen vitatják el tőle minden vivmányát, diadalát s olykor útjában félrevonulni is kényszerítik, hogy újból helyet adjon a tévelygésnek. Jézus azt mondá: Távozzál tőlem Sátán! de a világ azt mondja: Távozzál tőlem, igazság!

Az igazság imez ellenségei — ismeritek őket aai! — sokkal több nyomot hagytak már a történelemben s tán saját magatok életében is, hogysem ne ismerhetnétek. S tudnotok kell, hogy itten nem szólunk most azokról az undok szenvedélyekről, melyek megvesztegetik a szivet, lealacsonyítják az értelmet, kioltják a szép, jó és igaz érzelmeit; sokkal finomabb, behizelgőbb, kevésbbé kivételes s tán annál veszélyesebb ellenségekre akarunk mostan titeket figyelmeztetni.

Az első ily ellenség, mely figyelmeteket igénybe veheti: a k i s l e l k ü s é g. Ez az ellenség örömet öltözik a bölcsész vagy költő alakjába s mindenek előtt felkeresi és megszállja a gyöngö lelkeket, a nyugtalan képzelgőket, s különösen a társadalom átmeneti korszakaiban nem kevesen esnek áldozatául. Egy ábrándos lélek ékesszólásával mondja ez nektek: Midőn halljátok egyenlő jóhisszettel hirdetni csalhatlan igazság gyanánt a legellentétesebb tanokat, itt a Koránt, ott a Vedát, imitt a pápaságot, amott a bibliát; midőn a protestantizmus kebelében minden vélemény polgár-joggal bir: szentháromság, istenegység, eleve rendeltség, szabadság, büneset, haladás, természetfelettség, változhatatlan rendje a természeti törvényeknek: hol keressük s hol találhatjuk fel akkor az igazságot? Az igazság egy hiu képzemény,

egy szép álmom kétségkívül, de nincs valósága mikor felébredsz, és Pilátus nem ok nélkül kérdezte: Micsoda az igazság?

A különbözőség nyugodtan csatlakozik a kislelkűséghez az igazság elleni érzéketlen megtámadásokban. Mitsem törődik a különböző tanok gondos összevetésével, vizsgálásával. Mit érdeklik őt a tudomány, a vallás igazságai, a szellem nagyszerű fejtményei, a lelkiismeret magas vágyódásai! némi hagyományos formulákkal, egynehány összszefüggéstelen gondolattal megelégszik ő, feltéve csakugyan, hogy e könnyű poggyász tán nem válik reá nézve elhordozhatlan terüvé, s gunyos elégteliséggel, a lelkiismeret legkisebb mardosása nélkül mondja Pilátus után: Micsoda az igazság?

S az élet gondok, világi foglalatosságok egymásra jönnek tolakodva mi közénk s az igazság közé. Nem gyakorolnak ugyan a lélekre legyőzhetetlen nyomást, nem tartoznak éppen az engesztelhetetlen ellenségek közé. Azonban nem csoda, hogy midőn orcánk verejtékével kell keresni a mindennapi kenyeret, — reggeltől estig küzdeni az élet szükségéi és bajai ellen, résztvenni mint illő és jogszerű, a társadalmi tevékenységben, — előre menni, mind folytonosan előre: a gondok embere igen gyakran elcsigázva, elepesztve a napi élet sanyaru munkái által, szintén kiáltja Pilátussal: Micsoda az igazság?

És ha a földi gondok, sokféle elfoglaltatások nem hagynak időt a tanulás, a gondolkozás kimeríthetlen kincseinek megszerzésére, vannak bölcsészeti rendszerek, melyek azokat hasznosítják, s a melyek mégis meg akarják bizonyos tekintetben tagadni tőlünk az igazságra vezető utat. Megengedik az igazságnak a látható világban való keresését, de tiltják keresnünk azt a szellem és lelkiismeret láthatatlan világában, — tiltják szólanunk egy oly istenről, a kit fülünk nem hallhat, szemünk nem láthat; gondviselésről, örökkévalóságról, a miket nézetők szerint senki sem tudna bebizonyítani, s igen is szabatosan magyarázva a pilátusi mondatot, így szólnak: Az anyagon kívül, mi az igazság?

Azonban sem a bölcsészeti rendszerek, sem a világi gondok, sem a különbözőség és kicsinylelkűség nem a leggonoszabb ellenségei az igazságnak. Legtevékenyebb ellensége, mely minden korszakban s minden polgárzatban egyiránt feltalálható, s mely a tévelygés védelmére felhasznál minden eszközt, rágalmat, gyalázatot, gúnyt, mindennemű sértést, üldözést, s a mikor lehet a bakót, a

máglya tűzét is: az érdekek, az öntudatlan vagy öntudatos, őszinte vagy orczátlan érdek; a múlt, — a rend, — az osztály iránti érdek; a kivított vagy kivivandó állás érdeke, az egyház, a hitformák, sőt a mint kifejezni szokták, az isten szent ügyének érdeke! A történelem el van árasztva ezekkel az érdek és igazság közti ádáz küzdelmekkel.

A 17-dik században, valameddig a föld mozgásáról, s a nap mozdulhatlanságáról való fölfedezés majdnem ismeretlen igazság vala, a melynek igénye nem terjedt tovább, mint hogy tanulmánytárgyul, szolgáljon egynéhány tudósnak, nagy vastag könyvekbe írva melyeket kevés ember olvasa: mindaddig éppen nem nyugtalankodtak a Vatikánban, — az egész, csak mulatság vagy az egyházi főfő méltóságok közti vitatkozás tárgya vala. Azonban mikor Galilei, boszankodva a tudományhoz nem méltó eme bánásmód felett, a nagyszerű fölfedezést az egyetem sötét mélységeiből kivivé a közvilágosságra, kiegészíté, népszerűsíté az ifúság közt s elvégre igazságnak nyilvánítá, akkor már nyugtalankodni kezdtetek a Vatikánban is. Ugyan mi okból, kérditek talán? mi köze volt az egyháznak a föld mozgásához vagy mozdulhatlanságához? Sőt igen is sok volt. Egykor, a tudatlanság korszakában, az egyház meghatározta volt a mindenség külalakzatát, a nap mozgását, a föld mozdulhatlanságát; az egyház csalhatatlan létére nem hibázhatott, a mindenségnek meg kellett hajolni az ő végzései előtt, és saját csalhatlansága érdekében ugyyszólva végzetteljes köteletségében állott az új fölfedezésnek elvetése. Az egyház nem is késett, anathemáit el-sujtá s a florenczi tanár azonnal kényszerítve lön az igazságot feláldozni, az egyházi érdek oltárán. És napjainkban, nem katolikus országban, hanem protestans országban Berlinben, a biblia csalhatlanságáról követelt hitczikk érdekében, bámulva hallhattunk újabb hitátkokat ugyanazon igazság ellen, a mely már elemi igazsággá lett napjainkban s minden iskolában tanítás tárgya.

A 16-dik században, egész Európaszerte, egyértelműleg kívánták az egyháznak reformálását, fejében, tagjaiban, dogmaiban, s a reformatio megindult. Ámde, midőn a császárok, királyok, papok attól kezdettek tartani, hogy a reformatio, óriási törekvéseiben, kockáztathatná az ő koronáikat, az ő kiváltságaikat, az ő tekintélyöket, azt, a mit ők társadalmi rendnek neveztek: nem gondoltak többé annak vizsgálására, hogy hol volna az igazság, Wittenbergben, Zürichben vagy Genévában, a bibliában, a lelkiismeretben, — csak is a napi érdekekre gondoltak; egy hosszsú, siralmas hadi

kiáltást bocsátottak ki, s a harczy téreken, a börtönök s máglyák segédül hívása mellett, védelmére keltek Rómának, nem azért, mintha védbástyája volna az igazságnak, hanem mert véd-örét képviselték benne koczkáztatott érdekeiknek.

De nemcsak a 17- és 16-dik században történt meg, hogy az érdek arczul csapta az igazságot. Vajjon nem az érdek emelte-e fel egy sötét éjjelen a Golgotha keresztjét, s hallatta ama vadállati ordításokat, emberi hangon kiabálván: Feszítsd meg, feszítsd meg? Nem az érdek akarta-e örökre elnémitani a Galileában, Jeruzsálemben és a Gecsemáné kertjében mondott ígéket, s lepecsételni örült gyűlölségében a koporsó kövét, remélve, hogy az igazságot is örökös sirba temetheti el? Azt mondják nekünk: szükség volt erre a halálra, erre az áldozatra, hogy megengesztelné isten haragját s kieszközölné, hogy az isteni irgalom végre leszállhasson földünkre. Nem, semmiképpen nem!... Istennek nem volt semmi szüksége egy-ártatlan vérére a végeft, hogy szeressen, hogy megbocsásson, hogy segédkezet nyújtson az emberi nemnek. Adjuk meg istennek a mi istené, és a császárnak a mi a császáré. Nem isten igazsága az, mely a Golgotha keresztjét emelte, hanem az igazság engesztelhetlen ellensége, a vak és kegyetlen szenvedélylyé átváltozott érdek; — a törvény és hagyomány, a templom és szentély, az áldozó papok és farizeusok érdeke, — az az érdek, mely nem tudta, nem akarta tisztelni Názáreth ihlett látnokát az ő szelidséggel, kegyelemmel és igazsággal teljes igéiben.

Aai! tekintsétek a keresztet, ez örök kárhoztatóját az igazság elleneinek; e Krisztust, a ki életét feláldozta az igazságért; eme felhőjét a tanubizonyosságoknak, a kik oly bátran védelmezték az igazság szentjogait a tudatlanság és romlottság ellen; és a zsidó világ prófétáit s a pogány világ Socrateseit, és az üdvesség örömhírének apostolait, és emez eretnekeket s reformatorokat, most legyőzötteket, majd győzelmeseket, s mind ezen nemes vértanuit a gondolatnak és tudománynak... és velök, miként ök, legyetek barátjai, tanubizonyosságai az igazságnak! Áldozátok fel az igazságért, nem mondom, a ti jólléteket és élteteket, — napjainkban oly ritkán követel ily nagy áldozatokat az igazság —, de áldozátok fel annak oltárán mindenekelőtt a ti előítéleteiteket, világi gondjaitokat, a közömbösséget, a kislelkütséget, s mindenekfölött a ti személyes érdekeiteket... Szeressétek az igazságot és az igazság elközelget hozzátok!

Az igazság örömmel jó el azokhoz, a kik éhezve és szomjuhozva az igazságot, epedeznek lelkökben szent harmoniák hallása, a valódi lelki békeesség bírása után, s kik azt isten szemei előtt, őszintén, buzgó fohászzkodással keresik önszabadságuk érzetében, s lelkiismeretök szentélyében.

S minden mibennünk követeli az igazságot. Elmétek szükségét érzi a tudásnak és ismereteknek; vallásos érzelmeitek közönségbe kívánnak jutni, nem a tévelygéssel, hanem a valósággal; isten fia i lévén, e méltóságok követeli töletek, hogy ragaszkodjatok ahoz az igazsághoz, mely üdvözíti az embert, s megmenti a társadalmat; s tudjátok tapasztalásból, miként az erőltetett, önkényes tanok, az önmagokkal ellenkező hitczikkek, még akkor is, hogyha a régiség szent varázsával dicsekedhetnek, napjainkban nem hagynak magok után egyebet, mint némi elégületlen, nyugtalan érzést, mint némi beteges szenteskedést, — és kételyeket, a melyek nem képesek elleplezni a méltatlanság titkolt érzelmét. Minden, mi bennetek van, kiált az igazság után. Szeressétek az igazságot, s az igazság eljő hozzátok.

Megtaláljátok azt a körülméteket elterjedt értelmi világosságban. Az igazság nagykoruvá lett, áthatotta az egész oktatást, bésugarozta az emberi tevékenység minden ágait, elhintett eszméket, tényeket, benyomásokat, érzelmeket, a melyek mindenfelőlről környeznek titeket, s mindennapi közlekedésbe hoznak vele. Oh vajha minden tiszta világosság volna abban a légkörben, a melyet léleczünk! Azonban menynyi még a sötétség a mi protestáns valásunk kiesége alatt is! Mily kevesen bírnak még közöttünk is némi ismeretével ennek a szent könyvnek, a melyet talán minden nap kinyitunk! mily kevesen ismerik ama hitczikkek történetét, a miket reánk erőszakolnak a keresztény vallás lényege gyanánt, holott nem egyebek azok, mint időszerénti s hiányos formák! Miért kellene tehát a keresztényi tudományt egy rangba helyezni ama rejtélyes tanokkal, a miket titokban őrzöttek az egyiptomi papok? Nem éppen olyan jogszerű sajátja-e az mindenkinek, mint az áldott nap jóltevő fénye? Jövel oh világosság, hogy sugaraiddal az igazság hasson bé minden lélekbe!

Megtaláljátok az igazságot a lelkiismeretben. Mint a jót a rosztól megkülönböztető okos tehetség, képes az elválasztani az igazat a hamistól, és bizonyára nem fog az titeket elhagyni, midőn a ti szellemi éltetek, hitetek, üdvességtek forog kérdésben.

Isten szava az lelkünkben, azzal a szent küldetéssel bizva meg, hogy megismertesse velünk az igazságot, sőt hogy azt nekünk kinyilatkoztassa. Oh bizony, elég hosszú ideig volt kényszerítve a lelkiismeret oly tápszerek édelésére, a melyek nem gyarapították erejét; elég sokáig volt megalázva, hallgatásra kárhóztatva azok által, a kik minden jóra való tehetetlenségét meghatározták. Elérkezett a pillanat rá nézve, hogy saját jogait és tekintélyét visszafoglalja; ne feledjük el, hogy a lelkiismeret lelkünknek istenről való ismerete.

Megtaláljátok az igazságot, nemcsak a szent könyv lapjaiban, hol a vallásos érzés különböző időkben történt nyilatkozásait szemlélhetjük, de mindenekfölött megtaláljátok azt a názáreti Jézusban. Oh, a Jézus igéi, még akkor is, midőn egy többé nem élő nyelv és polgárosodás külalakját hordják magukon, felüditik a lelket, tisztítják az értelmet, vigasztalják a szívet, megújítják az erőket és tehetségeket, és szent harmoniában vannak mindazzal, valami jó és magasztos van mibennünk, — az ő igéi az igazság. Oh, a Jézus élete, e kibeszélhetlen dicső fejleménye az isteni életnek az emberiségben, isten szeretete, emberek szeretete, szelidség, erély, csendes megnyugvás a mennyei atya szent akaratóban, tökéletes szentség, — ez az igazság! Menjetek egész bizalommal Jézushoz, kielégíteni szomjaitokat ebből az örök életre kibuzgó forrásból; Jézus az út, az igazság és az élet.

Megtaláljátok az igazságot a ti vallásos és erkölcsi éltetek tapasztalásaiban. Az erők, a melyek fentartottak titeket a bűnök elleni harczeitokban, a vigasztalások, melyek fölemeltek a megpróbáltatások között, a remények, melyek földertették szíveteket az élet fájdalmas csalódásai közepett, a bűnbocsánat, mely ujra bizalmat, bátorságot adott a lelkiismeretnek, s látatta a mennyei könyörületet, — istent, a kihez könyörögtetek, — im az igazság! A midőn tibennetek és körülteket minden sötét és borus vala, a midőn bárhová fordítátok szemteket, mindenütt bizonytalanság, uj kétség, uj kétely tünt fel fenyegetőleg: e csillag, mely egyszerre felragyogott homályfedte egünkön, elosztatva mintegy varázsütéssel a sötétséget, mely minket és titeket elfojtólag nyomaszt vala, e csillag fénylett és tündökölt lépteitek előtt; követhettetek, — az igazság fénye volt az tinektek.

Az igazságot megismerhetni az ő szépségeiről: a szép és igaz között csalhatatlan öszszehangzás van.

Hasonlitsátok csak öszsze a hagyomány szerénti mindenséget az igazság szerénti mindenséggel.

A hagyomány szerénti mindenség — ez a mi földünk, fedezve mintegy sátorral, a felettünk álló kék éggel, melyen a napnak tüzétől millió világító lámpák tündökölnek, felfüggesztve az azur boltozaton, s ez minden. Az igazság szerénti mindenség a végtelen ür, melynek határait a képzelődés sem tudja kimérni, megszámlálhatlan sokasága napoknak és bujdosóknak, látható vagy láthatatlan égi testeknek, a melyek tündér barázdáikat vonják háttartalan és megmérhetlen időktől fogva örök időig — ez a végetlenség, ez az élet, nem csak egy fűvényszemen, hanem a megmérhetlen világban való élet!

Hasonlitsátok öszsze a hagyomány istenét, az igazság istenével. A hagyomány istene csupán bizonyos időpontokban munkálkodik, csupán egy népnek jelenti ki magát, oly alakban tűnve fel, mintha a többi népeket elhagyta volna, és igen sokszor a bosszúállás mennyköveivel fegyverkezve; a kinek, azért hogy megbocsáthasson, vérre van szüksége, s a pokol örökkévaló kinjaira azért, hogy az ő igazságának elégtétessék. Az igazság istene megszűnés nélkül munkál, folytonosan nyilatkoztatja magát az eseményekben, a lelkiismeretben; irgalmassága egyenlő igazságával, a bűnbánónak megbocsát, azonegy szeretettel karolja át minden gyermekeit, — ő atyánk a mennyben.

Hasonlitsátok öszsze a hagyomány szerénti Krisztust az igazság Krisztusával. A hagyomány szerénti Krisztus, tudjátok, isten és még sem isten, ember és még sem ember. Soha sem tudni, feláldozza-e magát vagy fel nem áldozza; szenved-e vagy nem szenved; saját magunk élete-e az ő élete vagy idegen élet; meghal-e vagy meg nem hal. Az igazság szerénti Krisztus velünk van és érettünk van, — nemes cél lebeg előtte: megalapítani elvégre az emberiségben isten országát; beszéde és élete a saját maga élete és beszéde; midőn harcol a kísértetek ellen, a kísértetek ellen ő harcol; midőn imádkozik, ő imádkozik; midőn hálákat ad, ő ad hálákat; midőn sir, ő maga sir; öbetölti szabadon s egész teljességében az ő mennyei szent atyjának akaratját; igéje a való élet beszéde, mely élő hitet és meggyőződést idéz elő; halála és élete voltaképpen az emberiség élete és üdve gyanánt áll előttünk, s tizenkilencz évszázad után, leomolva keresztje lábánál, átgondolva egész életét és halálát, a lelki elmélyedés kimondhatatlan érzetében kiáltjuk magunkban: Bizony ez ember igaz! vala isten élt ő benne, ő mindnyájunk idvezítője!

Hasonlítsátok össze a hagyomány bibliáját az igazság bibliájával. A hagyomány bibliáját kinyitva, kényszerítve vagytok lemondani „mindeneket megpróbáló, s a jót megtartó“ szabadságtokról, elfogadni az ellenmondásokat, nagy erőlködéssel magyarázni az isten felőli gyarló képzeteket, egy tőlünk távol fekvő kor előítéleteit és tudatlanságát; de a midőn felnyitjátok az igazság szeréni bibliát, sértetlen marad egész szabadságtok, sőt kötelességtek azzal élni, még hűségesebben, mint máskor, hogy megkülönböztessétek a bizonytalant a valótól, a muló emberit az istenitől, s nem kellettven többé a szellem és betű közötti meddő harcokban vesztegetni el erőiteket, képesebbek lesztek megragadni s élvezni a biblia szépségeit, bizalommal fogadjátok annak tanításait, intéseit, kijelentéseit, reményeit, — s ez a könyv, mely minden más könyvet feljűlmulólág szól az istenről, Jézusról, a szent és igaz életről, akkor valósággal élet könyve lesz reátok nézve.

Hasonlítsátok össze végezetre a hagyomány szeréni hitet az igazság szeréni hittel. A hagyomány szeréni hit nem egyéb, mint: a hitformák — a symbolumok, — melyekbe a keresztény vallás igazságai be vannak burkolva, s majd mindig elhomályosítva, meghamisítva oly formulák által, a melyek sértik az értelmet, s háborgatják a lelkiismeretet; az igazság szeréni hit: a legfenségesebb érzelmek, a melyeknek illetésére doboghat szivűnk: isten szeretete, embertársaink szeretete, végetlen, kimerithetlen szeretet, mely él a jelenben, s az örökkévalóságban, — ez ama hit, mely felállította e földön az isten országát, a Jézus hite.

És mostan, aai! láthatjátok, m i marad fenn a keresztény valásból akkor, ha hiven ragaszkodva a Jézus szelleméhez, igyekezűnk azt feloldozni az azt nyomasztó és elfojtó hagyományok kötelékiből — megmarad: a vallás lényege, a történelmi valóság — az igazság!

Szeressétek az igazságot, fogadjátok el és gyakoroljátok az igazságot, hogy a keresztény igazság legyen e földi éltetek alatt a ti lelketeknek ereje, vigasztalása, üdvessége, és ama tökéletes igazságnak zsengeje az örök életben. Ámen.)*

K r i z a J.

*) Midőn e beszédet a ft. fordító szivességéből közöljük, egyfelől rá akarunk mutatni arra a szellemre, mely a külföldön nem csak az akadémiákat, hanem a szószékeket is foglalkoztatja; másfelől bé akarjuk bizonyítani azt, hogy mi az igazságot, jőjjön az Genfből vagy éppen Rómából, örömet meghallgatjuk. Szerk.